

บทความวิจัย

วันที่รับบทความ:
18 สิงหาคม 2561

วันแก้ไขบทความ:
18 ธันวาคม 2561

วันที่ตอบรับบทความ:
21 ธันวาคม 2561

สงขลา

การตระหนักรู้ของชุมชนถึงคุณค่าเมืองเก่าสงขลาสู่เยาวชน ผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

อภิษฎา ทองสะอาด

สาขาวิชาทางศึกษาศาสตร์ สถาบันอาศรมศิลป์ แขวงท่าข้าม เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ 10150
ผู้เขียนหลัก อีเมล: apisadat@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาระบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างเด็กเยาวชน คนในพื้นที่ และภาคีเครือข่าย ในการเสริมสร้างการรับรู้คุณค่าเมืองเก่าสงขลาสู่การเป็นเมืองมรดกโลก 2) พัฒนากรอบหลักสูตรท้องถิ่น ที่เสริมสร้างการรับรู้คุณค่าเมืองเก่าสงขลาสู่สถานศึกษาสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 1 – 6 และ 3) พัฒนาชุดการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ที่เสริมสร้างการรับรู้คุณค่าเมืองเก่าสงขลาแก่คนสงขลาและนักท่องเที่ยวทั่วไป โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ระหว่างนักวิชาการ ปรมาจารย์ท้องถิ่น ชุมชนเก่าห้องถนนหนองจิก-นางงาม องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา เทศบาลนครสงขลา รวมทั้งผู้บริหารและครูจาก 10 โรงเรียน ในจังหวัดสงขลา ประกอบด้วย โรงเรียนในเขตพื้นที่อำเภอเมือง ตำบลบ่อยาง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จำนวน 6 โรงเรียน สังกัดเทศบาลนครสงขลา 1 โรงเรียน และโรงเรียนนอกเขตพื้นที่ตำบลบ่อยาง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จำนวน 3 โรงเรียน ด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) สร้างความสัมพันธ์และเครือข่ายการเรียนรู้

2) การเปลี่ยนกระบวนทัศน์และแลกเปลี่ยนวิสัยทัศน์ในการจัดการเรียนรู้ 3) ปฏิบัติการสร้างการมีส่วนร่วมเรียนรู้กับชุมชน 4) สร้างประสบการณ์เพื่อปลูกจิตสำนึกความเป็นพลเมืองสู่การรักษาคุณค่าเมืองเก่าสงขลา และ 5) ตื่นรู้สู่การพัฒนาหลักสูตรและการนำไปใช้ด้วยศรัทธา ผลการวิจัย คือ 1) เกิดภาคีเครือข่ายระหว่างนักวิชาการ ปรมาจารย์ท้องถิ่น ชุมชนเก่าห้องถนนหนองจิก-นางงาม องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา เทศบาลนครสงขลา รวมทั้งผู้บริหารและครูจาก 10 โรงเรียน ในจังหวัดสงขลา โดยร่วมระดมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดทำหลักสูตรและแนวทางการจัดการเรียนรู้ด้วยระบบคุณค่าและกระบวนการเรียนแบบใฝ่รู้ เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกเด็กและเยาวชนให้เห็นคุณค่ารากเหง้าของมรดกวัฒนธรรมสงขลาอย่างร่วมสมัย 2) กรอบหลักสูตรท้องถิ่น เยาวชนรักษ์ถิ่นสงขลา: สามหลักผสมเกลียวเป็นหนึ่งในตัวอย่าง และ 3) ชุดการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ถนนเรียนรู้คู่วัฒนธรรมชุมชนเก่าห้องถนนหนองจิก-นางงาม

คำสำคัญ: เมืองเก่าสงขลา การรับรู้คุณค่า กรอบหลักสูตรท้องถิ่น การเรียนรู้กับชุมชนท้องถิ่น การมีส่วนร่วมสร้างการเรียนรู้ท้องถิ่น

Research Article

Received:

18 August 2018

Revised:

18 December 2018

Accepted:

21 December 2018

Community's Awareness of Songkhla Old Town Heritage Value among the Youth Through Participatory Learning Process

Apisada Thongsard

School of Education, Arsorn Silp Institute of the Arts, Tha Kham, Bang Khun Thian, Bangkok, Thailand 10150

Corresponding author's E-mail: apisadat@gmail.com

Abstract

The objectives of this research are to develop 1) a cooperative learning process among students, youths, local people, and networking to support the awareness of Songkhla old town values towards the world heritage promotion, 2) a framework of local school curriculum to raise awareness on the value in Songkhla old town among students from Pratomsuksa 1 to Pratomsuksa 6, and 3) an informal study unit to raise awareness of Songkhla old town in Songkhla's people and tourists. This participatory action research is conducted in cooperation of academicians, local scholars, Kaohong community on Nongjig Nang-Ngam streets, Songkhla Provincial Administration organization, Songkhla Municipality as well as the school administrators and teachers from 10 schools in Songkhla province. Three schools are located outside of Bo Yang sub-district. Of the seven schools located in Bo Yang sub-district, Muang district, six schools are under Songkhla Primary Educational Service Area Office 1 while the other one is under Songkhla Municipality. The collaborative learning process is employed in the following 5 steps: 1) creating the relationship and learning networking, 2) sharing vision and building common goals, 3) forming the participation with

the community, 4) creating the experience to cultivate good conscience of citizenship to the preservation of Songkhla old town's value, and 5) awakening to the curriculum development and trusting its implementation. The results indicated that 1) networking is formed among academicians, local scholars, Kaohong community on Nong Jig –Nang Ngam streets, Songkhla Provincial Administration organization, Songkhla Municipality, school administrators, and teacher from 10 schools in Songkhla province. All stakeholders are united to share knowledge and local wisdom, and develop the curriculum and learning management guidelines within the value-based system and active learning conceptual framework. The aim is to stimulate the youth's contemporary consciousness in recognizing the values and cultural heritage of Songkhla. 2) The framework of local school curriculum for the youth caring for Songkhla: Sam Lak Pa Som Kliao Pen Neung Dieow Nai Bo Yang (The unity of the 3 segments in Bo Yang). 3) The informal study unit: Street of learning and culture in Kaohong community on Nong Jig–Nang Ngam streets is developed.

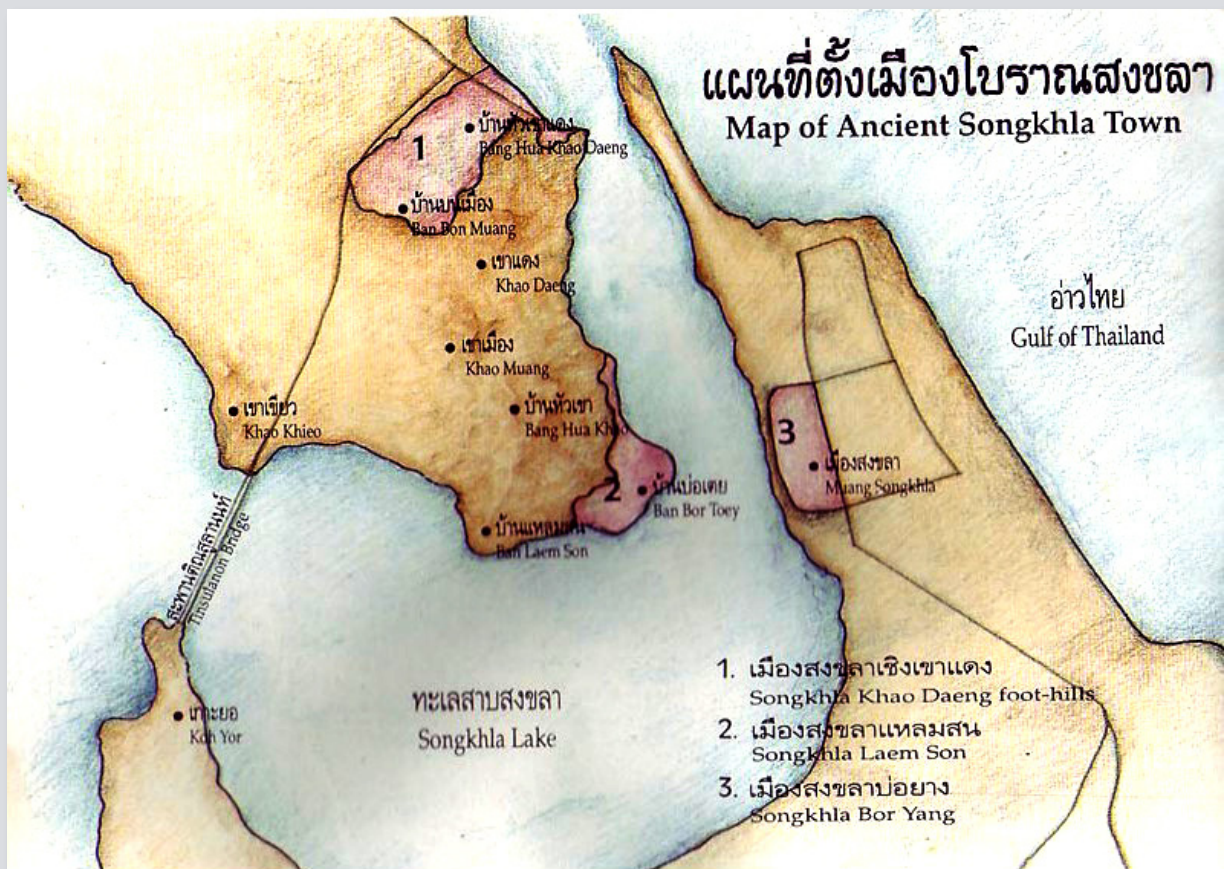
Keywords: Songkhla old town, Awareness of value, Framework of local curriculum, Learning with local community, Participation in creating local learning

สถานการณ์ที่เป็นอยู่เดิม

จังหวัดสงขลามีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานนับตั้งแต่ครั้งสมัยอยุธยา เพราะเป็นเมืองท่าและศูนย์กลางของการเดินทางทางทะเลในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้รับการประกาศจากคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า ในวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2553 ขึ้นทะเบียนเป็นเมืองเก่าของประเทศ และเป็นเมืองเก่า 1 ใน 2 จังหวัดของภาคใต้ ซึ่งองค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา ร่วมกับหน่วยวิจัยการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา จัดทำ “โครงการจัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการโครงการปรับปรุงแหล่งโบราณสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์” ใน 3 พื้นที่เมืองเก่า 3 ยุคสมัยของจังหวัดสงขลา ได้แก่ ยุคที่หนึ่ง สงขลาฝั่งหัวเขาแดง ยุคที่สองสงขลาฝั่งแหลมสน และยุคที่สาม

สงขลาฝั่งปอย่างในปัจจุบัน ดังภาพที่ 1 เพื่อวางแผนทางไปสู่การขอขึ้นทะเบียนเป็นเมืองมรดกโลก ซึ่งขณะนี้อยู่ในกระบวนการศึกษาเพื่อกำหนดคุณค่าที่โดดเด่นที่เป็นสากล (Outstanding Universal Value: OUV) ในพื้นที่ เพื่อเข้าสู่การจัดทำบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative list) อันมีปัจจัยร่วมในเกณฑ์ประกอบการพิจารณาที่สำคัญ คือ การมีระบบบริหารจัดการ และการปกป้องดูแลรักษาเมืองเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

จากที่กล่าวมา แม้ว่าเมืองเก่าสงขลาจะมีหน่วยงานองค์กรภาครัฐ องค์กรทางการศึกษาและภาคประชาสังคมเป็นภาคีเครือข่ายที่รวมตัวกันพยายามผลักดันคุณค่าของเมืองให้ก้าวไปสู่การเป็นเมืองมรดกโลก แต่ในขณะเดียวกัน เมืองเก่าสงขลาที่กำลังพบกับจุดวิกฤตและความท้าทายอย่างหนักหน่วง จากความเจริญทางเศรษฐกิจและค่านิยมของสังคมบริโภคสำเร็จรูป ที่กำลังรุกและคุกคามเข้าสู่เมืองเก่าสงขลา ส่งผลให้คนท้องถิ่นดั้งเดิมเริ่มละทิ้งถิ่นฐานขายบ้านเก่าหรือที่ดินให้กับนักลงทุนจากภายนอกพื้นที่ และมีการรื้อถอนบ้านเรือนอาคารทางสถาปัตยกรรมในยุคโบราณ

ภาพที่ 1 พื้นที่เมืองเก่าสงขลา 3 ยุคที่อยู่ในกระบวนการกำหนดคุณค่าที่โดดเด่นที่เป็นสากล (OUV) เพื่อนำไปสู่การเป็นเมืองมรดกโลก

เพื่อสร้างอาคารสมัยใหม่ วิถีชีวิตของผู้คนเริ่มปรับเปลี่ยนจนใกล้จะขาดการเชื่อมต่อจาก “มรดกทางปัญญา” และวัฒนธรรมที่เป็นรากฐานของตนเอง อีกทั้งแม้ว่าหน่วยงาน องค์กรและภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนเมืองเก่าสงขลาสู่มรดกโลก จะมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และท่องเที่ยวเมืองเก่าสงขลาไว้อย่างหลากหลาย แต่ยังมีมิติของการเชื่อมโยงชุดกิจกรรมการเรียนรู้เหล่านั้นให้เป็นระบบ มีความต่อเนื่อง และเข้าถึงการเรียนรู้ของเด็กในสถานศึกษา เยาวชน ผู้สูงอายุ และคนในพื้นที่ รวมทั้งนักท่องเที่ยว ให้เกิดการรับรู้ และเข้าถึงคุณค่าของเมือง ดังนั้นสถาบันอาศรมศิลป์จึงร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่เมืองเก่าสงขลา หันกลับมาพร้อมกันมองจุดเริ่มต้นที่เปรียบเสมือน “รากแก้ว” ของการเจริญเติบโตสู่อนาคตให้กลับมาเข้มแข็งและยั่งยืน โดยบูรณาการการดำเนินงานของ 3 สาขาวิชาของสถาบันฯ นั่นคือ การพลิกฟื้นปลุกหัวใจ และรวมพลังคนในพื้นที่เมืองเก่าสงขลาให้เป็นหนึ่งเดียวกัน สร้างจิตสำนึก ความรัก ความผูกพันในการรับรู้คุณค่ามรดกทางปัญญาและมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ให้แก่เด็ก เยาวชน คนในพื้นที่ รวมทั้งนักท่องเที่ยว ในการสร้างการเรียนรู้ให้เข้าถึงคุณค่าทั้งรูปแบบหลักสูตรท้องถิ่น และชุดการเรียนรู้ตามอัธยาศัย (สาขาวิชาทางศึกษาศาสตร์) เพื่อหนุนเสริมกระบวนการรับรู้คุณค่าของผู้คนในอีกสองด้านคือ การอนุรักษ์พัฒนาเมืองด้วยการสร้างพื้นที่เรียนรู้ทางวัฒนธรรม (สาขาวิชาทางสถาปัตยกรรมศาสตร์) และด้านการสร้างรายได้จากแหล่ง

วัฒนธรรม (สาขาวิชาทางศิลปศาสตร์ ผู้ประกอบการสังคม) ให้เกิดการบูรณาการความรู้ ความเข้าใจ สู่วิถีชีวิตของผู้คน ก่อร่างสร้างรากแก้วให้เป็น “ทุนทางสังคม” ของเมืองเก่าสงขลา ดังภาพที่ 2 เพื่อที่จะส่งต่อพลังความเข้มแข็งให้แก่คนรุ่นต่อไปในอนาคต จนส่งผลให้เมืองเก่าสงขลามีความพร้อมที่จะก้าวไปสู่ความเป็นเมืองมรดกโลกที่มีจิตวิญญาณของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนดั้งเดิมคงไว้ได้ด้วยความเข้มแข็งอย่างแท้จริง

การมีส่วนร่วมและการยอมรับ ของสังคมเป้าหมาย

จากสภาวะความท้าทายระหว่างการเปลี่ยนแปลงของเมืองสู่ความทันสมัย กับการสร้างภูมิคุ้มกันให้เกิดความเข้มแข็งในการสืบสานรักษารากฐานมรดกวัฒนธรรมของบรรพชนให้ดำรงไว้อย่างยั่งยืน การดำเนินงานวิจัยจึงได้สร้างการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน เพื่อให้เกิดภาคีเครือข่ายระหว่าง นักวิชาการ ปรากฏท้องถิ่น ชุมชนเก่าห้องถนนหนองจิก-นางงาม องค์กรบริหารส่วนจังหวัดสงขลาและเทศบาลนครสงขลา รวมทั้ง

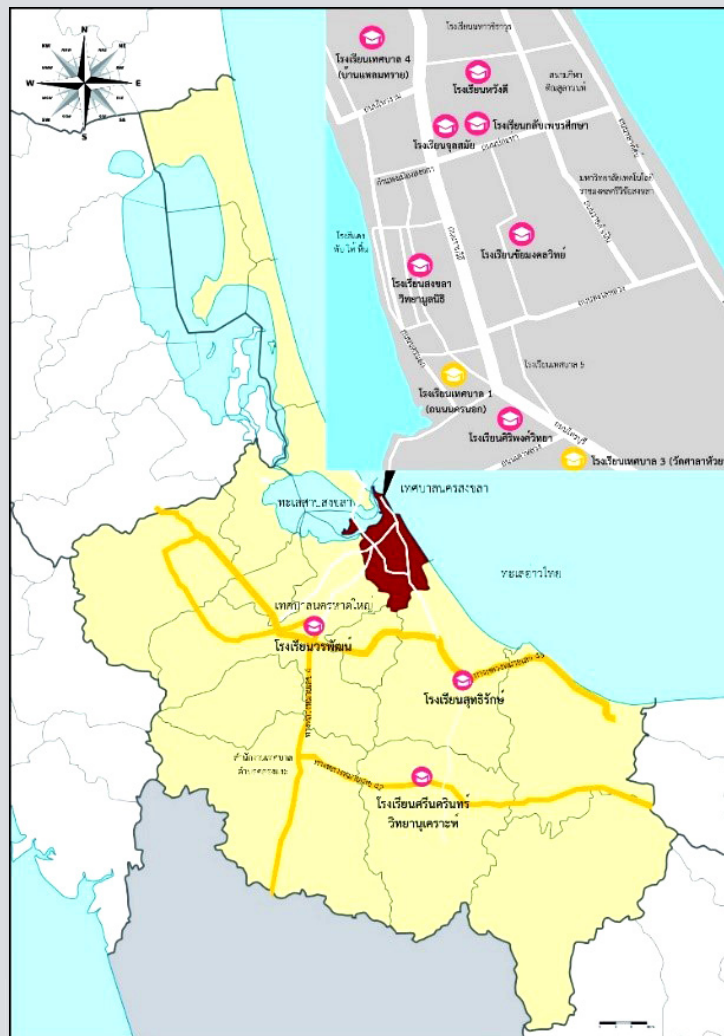

ภาพที่ 2 การทำงานแบบบูรณาการ 3 สาขาวิชาเพื่อการพัฒนาคุณค่าของเมืองเก่าสงขลา

ผู้บริหารและครูจาก 10 โรงเรียน (ระดับ ป.1-ป.6) ในจังหวัดสงขลา ประกอบด้วย โรงเรียนในเขตพื้นที่อำเภอเมือง ตำบลบ่อทราย สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จำนวน 6 โรงเรียน สังกัดเทศบาลนครสงขลา 1 โรงเรียน และโรงเรียนนอกเขตพื้นที่ตำบลบ่อทราย สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จำนวน 3 โรงเรียน ดังภาพที่ 3 โดยในปีการศึกษา 2560 ทุกภาคส่วนได้ร่วมกันระดมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาของท้องถิ่นนำมาจัดทำแผนการสอนและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกของเด็กและเยาวชนในการเห็นคุณค่ารากเหง้าและมรดกวัฒนธรรมของสงขลาอย่างร่วมสมัย จนเกิดเป็นกรอบหลักสูตรท้องถิ่น เยาวชนรักษ์ถิ่นสงขลา สามหลักผสมเกลียวเป็นหนึ่งเดียวในบ่อทราย และชุดการเรียนรู้ตามอัตลักษณ์ วัฒนธรรมเรียนรู้คู่วัฒนธรรมชุมชนแก้ท้องถนนหนองจิก-นางงาม ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทที่หลากหลายและขยายผลสู่วงกว้างขวางในจังหวัดสงขลาต่อไป

กระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น

การสร้างการเปลี่ยนแปลงและขับเคลื่อนสังคมนั้น สิ่งสำคัญอันดับแรกในการดำเนินงาน คือ การค้นหาตัวจริง หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ในการทำงานในพื้นที่ร่วมกัน เพื่อนำผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตัวจริงเหล่านั้นมาสู่กระบวนการร่วมเรียนรู้ บ่มเพาะทัศนคติ และสร้างประสบการณ์ให้เชื่อมโยงสัมพันธ์กันเพื่อนำไปสู่การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมและลงมือสร้างการเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทิศทางเดียวกัน ตั้งแต่กระบวนการต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ดังคาถา 3 ข้อของผู้ปฏิบัติในการทำงาน ABC คือ 1) กลไกและพื้นที่ (ชุมชน) มีส่วนร่วมในการตั้งโจทย์ 2) ภาวศักยภาพพื้นที่มีส่วนร่วมทำวิจัย 3) มองเห็นความยั่งยืนจากการที่มีคนรับเอาความรู้ไปปฏิบัติ

ภาพที่ 3 ตำแหน่งที่ตั้งของโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการทั้ง 10 โรงเรียน

ต่อในหน้าที่ของตน (สุธีระ ประเสริฐสรรพ, 2556)

ทั้งนี้ในกระบวนการร่วมเรียนรู้ของภาคีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆ นักวิจัยได้เปิดเวทีเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกันด้วยบรรยากาศแห่งความเท่าเทียม มีท่าทีของความเต็มใจและจริงจังต่อกัน โดยเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนมีโอกาสเข้ามาร่วมวงสนทนา (Dialogue) แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งด้านความคิด ความรู้สึกในทุกแง่มุม ด้วยการรับฟังกันอย่างลึกซึ้ง จนทำให้เกิดการสะท้อนย้อนคิดต่อเรื่องราวต่างๆ จากการรับรู้ทัศนคติมุมมองจากบุคคลที่หลากหลาย จนบ่มเพาะมาสู่การเห็นคุณค่าเป้าหมายร่วมกันเป็นหนึ่งเดียวกัน และพร้อมที่จะร่วมลงมือปฏิบัติสร้างสรรค์สิ่งใหม่ให้เกิดผลเป็นจริงร่วมกันได้ ซึ่งการสร้างความร่วมมือ (Collaboration) ที่เน้นการสร้างปฏิสัมพันธ์ความร่วมมือระหว่างภาคีต่างๆ ที่เป็นหุ้นส่วนการพัฒนาในพื้นที่นั้น เพื่อใช้จุดแข็งที่แตกต่างกันของแต่ละฝ่ายให้เป็นพลังในการแก้ปัญหาร่วมกัน (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2557) โดยในงานวิจัยนี้มีกระบวนการดำเนินงานสร้างพลังร่วมกันใน 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 สร้างความสัมพันธ์และเครือข่ายการเรียนรู้ (Rapport)

การสร้างความสัมพันธ์และเครือข่ายการเรียนรู้ เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการหาผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตัวจริงที่มีความสนใจและมีพลังในการร่วมขับเคลื่อนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างแท้จริงตามทำงานวิจัยได้วางเป้าหมายไว้ ทั้งปราชญ์ท้องถิ่น นักการศึกษา กลุ่มโรงเรียน ผู้บริหาร ครู คนในชุมชน โดยผู้วิจัยมีหลักคิดในการเลือกกลุ่มคนเข้าร่วมการดำเนินงานประกอบด้วย การเป็นบุคคลที่มีอิทธิพล (Influence) หรือเป็นที่ยอมรับในด้านนี้ การเป็นบุคคลที่มีความชาญฉลาด (Insightful) มีข้อมูลและแนวคิดในการพัฒนางานและการเป็นบุคคลที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจจริง (Commitment) ต่อการทำงาน (คาเฮน, 2556) กระบวนการสำคัญในขั้นตอนที่ 1 คือ การเริ่มต้นสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มบุคคลหลัก และการสร้างความไว้วางใจให้เป็นหนึ่งเดียวกัน รายละเอียดการดำเนินงานมีดังนี้

การเริ่มต้นสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มบุคคลหลัก ผู้วิจัยเริ่มต้นสร้างความสัมพันธ์จากกลุ่มบุคคลสองกลุ่ม คือ กลุ่มภาคีคนรักเมืองสงขลาสมาคม (ภาคประชาสังคม) ซึ่งเป็นศูนย์รวมของกลุ่มคนในการขับเคลื่อนเมืองที่มีความรอบรู้ ทั้งนักการศึกษาและปราชญ์ท้องถิ่น ที่กำลังขับเคลื่อนความสำคัญของเมืองเก่าสงขลาให้เป็นที่รู้จักทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งกลุ่มโรงเรียนเบญจมิตรบวชนึง จังหวัดสงขลา พันธมิตรในการทำงานการจัดการศึกษาทางเลือกของมูลนิธิโรงเรียนรุ่งอรุณ และสถาบันอาศรมศิลป์มานานนับสิบปี โดยสถาบันฯ ได้เชิญบุคคลจากภาคีเครือข่ายที่มีความรอบรู้ในแต่ละด้าน ที่กำลังดำเนินงานขับเคลื่อน

เรื่องเมืองเก่าสงขลา ทั้งทางด้านสถาปัตยกรรม ด้านการศึกษา และด้านการประกอบการ จากภาคีคนรักเมืองสงขลาสมาคม นักวิชาการในมหาวิทยาลัยในพื้นที่ จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย และกลุ่มโรงเรียนเบญจมิตรบวชนึง รวมประมาณ 26 คน มาจัดวงประชุมเพื่อระดมความคิดเห็นและพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกันภายใต้โจทย์ความต้องการของจังหวัดที่กำลังดำเนินการ “โครงการจัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการโครงการปรับปรุงแหล่งโบราณสถานและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ (สงขลาสู่มรดกโลก)” จากการระดมความคิดเห็นในครั้งนั้นทำให้สถาบันฯ ได้รู้จักสภาพการณ์ของเมืองเก่าสงขลา รวมทั้งทัศนคติ ศักยภาพของบุคคลและภาคีเครือข่ายในการทำงานในพื้นที่ร่วมกันเพิ่มมากยิ่งขึ้น จนทำให้เกิดการมองสถานการณ์ของพื้นที่เพื่อระบุปัญหาพัฒนาโจทย์การวิจัยรวมทั้งสามารถกำหนดเป้าหมายและโครงสร้างบทบาทหน้าที่ของตัวบุคคลที่จะมีส่วนเกี่ยวข้องในการทำวิจัยร่วมกันได้อย่างชัดเจนขึ้น และเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยได้ฝากฝังตนเป็นทั้งศิษย์เป็นทั้งหุ้นส่วนในการทำงานอย่างเป็นทางการเป็นหนึ่งเดียวกันในเวลาต่อมา

จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วมงานขับเคลื่อนเมืองเก่าสงขลาในหลากหลายสถานการณ์ทั้งมิติทางวิชาการ และมิติชุมชนเพื่อรับรู้ถึงวิถีชีวิตและสถานการณ์จริงของจังหวัดที่เป็นอยู่ในขณะนั้นอย่างต่อเนื่อง เช่น การประชุม “โครงการจัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการโครงการปรับปรุงแหล่งโบราณสถานและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ (สงขลาสู่มรดกโลก)” ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย เพื่อสร้างการรับรู้ถึงกระบวนการและเกณฑ์การขับเคลื่อนเมืองเก่าสงขลาสู่มรดกโลกจากนักวิชาการ รวมทั้งระดมความคิดเห็นของภาคส่วนต่างๆ ต่อการจัดสรรพื้นที่ในการจัดให้เป็นเขตเมืองมรดกโลก การร่วมงานสมโภชศาลเจ้าพ่อหลักเมือง การประชุมพูดคุยปรึกษาและรายงานความก้าวหน้าการทำงานโครงการทั้งในรูปแบบกลุ่มและเฉพาะบุคคล จึงส่งผลให้ผู้วิจัยได้รับความไว้วางใจในการทำงานและได้คำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิที่หลากหลาย โดยเฉพาะ อาจารย์ยุทธิชัย เพ็ชรสุวรรณ ปราชญ์ท้องถิ่น และศึกษานิเทศก์ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา รวมถึง อาจารย์ชอบ บุญช่วย ผู้จัดการโรงเรียนชัยมงคลวิทย์ และ อาจารย์บุญเจือ ทองประหว่น ผู้รับใบอนุญาตโรงเรียนศิริพงศ์วิทยาในการสานต่อเครือข่าย ไปสู่ผู้บริหารโรงเรียนในเขตพื้นที่ตำบลบ่อทราย นักวิชาการ ตัวแทนจากหน่วยงานท้องถิ่นทั้ง อบจ. เทศบาล กศน. เพื่อมาร่วมกันขับเคลื่อนการจัดการเรียนรู้ในงานวิจัยให้เกิดประสิทธิภาพ ดังภาพที่ 4

การสร้างความรู้ไว้วางใจให้เป็นหนึ่งเดียวกัน (Knowing self: Question of being) เมื่อผู้วิจัยได้รายชื่อโรงเรียนและกลุ่มบุคคลครอบครองประกอบที่จะร่วมสร้างการเรียนรู้ในมิติที่กว้างขวางแล้วผู้วิจัยได้เริ่มต้นสานต่อพลังกับภาคีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกัน

ครั้งแรกใน “เวทีประสานพลังครูสู่การพัฒนาเยาวชนรักษ์ถิ่นสงขลา” วันที่ 30 มิถุนายน ถึง 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2560 ทั้งนี้ผู้วิจัยได้วางแผนและออกแบบกระบวนการกิจกรรม เพื่อให้ภาคีทุกภาคส่วนรับรู้เป้าหมายของโครงการที่เชื่อมโยงวิสัยทัศน์ของจังหวัดและเกิดความตระหนักถึงการเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างเยาวชนที่มีจิตสำนึกรับรู้ถึงคุณค่ามรดกวัฒนธรรมของตน โดยในวันแรกเป็นการสร้างความเข้าใจต่อโครงการและเห็นถึงความเชื่อมโยงกับแนวคิดเชิงนโยบายจังหวัด ผ่านนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด

และรองนายกเทศมนตรีเทศบาลนครสงขลาด้านการศึกษา ที่มาร่วมรับรู้การดำเนินงานโครงการพร้อมทั้งชี้ให้เห็นเป้าหมายสำคัญในการทำงานร่วมกัน รวมทั้งร่วมแลกเปลี่ยนทัศนคติแนวคิดต่อการที่เมืองเก่าสงขลาจะก้าวไปสู่การเป็นเมืองมรดกโลกผ่านการชมวิถีทัศน์ และการสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างปราชญ์ท้องถิ่น ผู้บริหาร และครูจากโรงเรียนต่างๆ ถึงการจัดการเรียนรู้เรื่องท้องถิ่นสงขลาของแต่ละโรงเรียน เพื่อให้รู้จักและรับรู้ต้นทุนของกันและกัน โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรม ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 4 การพบกับปราชญ์ท้องถิ่น นักการศึกษา และภาคประชาสังคมเพื่อสร้างภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ณ ภาศิคนรักเมืองสงขลาสมาคม

ภาพที่ 5 การรวมพลังของภาคีเครือข่าย ในเวทีประสานพลังครู สู่การพัฒนาเยาวชนรักษ์ถิ่นสงขลา ซึ่งมี นายก อบจ. และรองนายกเทศมนตรีนครสงขลา มาร่วมสนับสนุน ณ โรงสีแดง: หับ โห่ หิ้น

หลังจากนั้นผู้วิจัยได้นำคณะผู้บริหารและครูจากโรงเรียนต่างๆ เรียนรู้ของดีเมืองเก่าสงขลาผ่านเส้นทางการเรียนรู้ (Learning journey) ที่แสดงถึงวิถีอัตลักษณ์ของสงขลา ดังที่ ศาสตราจารย์ สุทธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ ปราชญ์แห่งภาคใต้ กล่าวไว้ว่า สามหลักผสมเกลียวเป็นหนึ่งในบ่ออย่างคือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติของคนสามกลุ่มวัฒนธรรม ได้แก่ ชาวไทยพุทธ ไทยจีน และไทยมุสลิม ซึ่งสถานที่ท่องเที่ยวและร่วมเรียนรู้ ประกอบด้วย โรงสีแดง (หับ ให้ หิ้น) ศูนย์กลางการเรียนรู้เรื่องเมืองเก่าสงขลา มัสยิดอุสาสนอิสลาม (มัสยิดบ้านบน) ที่ใช้ผังในการก่อสร้างรูปแบบเดียวกับวิหารวัดมณีมาวาสวรวิหาร (วัดกลาง) วัดไทยที่รวบรวมภูมิปัญญาของสงขลาไว้จำนวนมาก ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองศูนย์รวมจิตใจของคนสงขลา และทดลองทำขนมพื้นเมืองที่ร้านขนมจตุรดี ทั้งนี้เพื่อให้ผู้บริหารและครูได้เกิดประสบการณ์ตรง ผ่านการปลูกการรับรู้และจิตสำนึกในการเข้าถึงมิติคุณค่ามรดกวัฒนธรรมของสงขลาจากการได้เข้าไปสัมผัส สถานที่สำคัญ วิถีวัฒนธรรมของชุมชนต่างๆ รวมทั้งพูดคุยกับปราชญ์ท้องถิ่น และบุคคลในชุมชน ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบฝังรู้ (Active learning) ที่จะทำให้ผู้บริหารและครูเข้าใจถึงการรับรู้คุณค่าเมืองเก่าสงขลาได้ด้วยตนเอง ดังภาพที่ 6

ในวันที่สองผู้วิจัยได้นำคณะครูสรุปรูปแบบการจัดการเรียนรู้ของแต่ละโรงเรียน และร่วมกันถอดบทเรียนจากการสะท้อนย้อนคิด (Reflection) สิ่งที่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์และความรู้สึกของตนเองต่อการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้สร้างแนวทางการจัดการเรียนรู้ให้เด็กๆ เข้าถึงคุณค่าของเมืองเก่าสงขลาตามบริบทและวิธีการของตนเอง โดยมีผู้วิจัยทำหน้าที่เป็น ผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) และผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) เพื่อให้ผู้ร่วมเวทีได้เกิดการตั้งคำถาม และร่วมหาคำตอบ จากการทบทวนประสบการณ์เดิม ผวนกับข้อคิดเห็นร่วมที่หลากหลายในวงสนทนา นำมาสู่ข้อตกลงร่วมกัน ซึ่งนักวิจัยต้องทำหน้าที่สังเคราะห์ข้อมูล (Synthesize) และจัดระบบข้อคิดเห็นข้อสรุปการเรียนรู้ต่างๆ จากวงสนทนาให้เป็นระบบแบบแผน หรือเป็นแผนภาพความคิด (Mind mapping) ที่ทำให้เกิดภาพความเข้าใจในข้อตกลงร่วมของกลุ่มที่ชัดเจนร่วมกัน (วรรณดี สุทินนรากร, 2556) ผลจากการจัดกิจกรรมในสองวัน ทำให้ผู้วิจัยสามารถเข้าใจรูปแบบการจัดการเรียนรู้เรื่องท้องถิ่นสงขลาของแต่ละโรงเรียนและสรุปเป็น 4 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ 1 รายวิชาพื้นฐาน รูปแบบที่ 2 รายวิชาเพิ่มเติม รูปแบบที่ 3 กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน รูปแบบที่ 4 กิจกรรมเสริมหลักสูตร ซึ่งผู้วิจัยพบว่าแม้บางโรงเรียนจะมีหลักสูตรท้องถิ่นของตนเองอยู่แล้ว แต่การจัดการเรียนรู้ยังขาดความต่อเนื่อง ให้ความสำคัญอย่างจริงจังและยังเน้นการเรียนรู้เนื้อหาในชั้นเรียน หรือมีการจัดการเรียนรู้เพียงการไปทัศนศึกษา การจัดกิจกรรมค่ายลูกเสือหนึ่งครั้งต่อปีเท่านั้น ดังนั้นการเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ จึงทำให้ครูมีแนวทาง

ภาพที่ 6 การร่วมเรียนรู้บนเส้นทาง สามหลักผสมเกลียวเป็นหนึ่งในบ่ออย่าง ในเวทีประสานพลังครู

ช่วยกำกับทิศทางในการนำไปจัดทำแผนปฏิบัติการสอนด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบฝังรู้ ให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงความรู้เชิงประจักษ์ด้วยตนเอง จากการร่วมถอดบทเรียนสะท้อนผลหลังการปฏิบัติ (AAR: After Action Review) สู่แผนภาพความคิด “รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อให้เข้าถึงคุณค่าและความหมายของเมืองเก่าสงขลา” ดังภาพที่ 7 เพื่อนำผลจากการจัดการเรียนการสอนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในข้อดีข้อด้อย และหาแนวทางแก้ไขพัฒนาการสอน

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้เข้าถึงคุณค่าและความหมาย ของเมืองเก่าสงขลา

จากการประชุมเชิงปฏิบัติการ “เวทีประสานพลังครูสู่การพัฒนาเยาวชนรักษ์ถิ่นสงขลา วันที่ ๓๐ มิถุนายน ถึง ๑ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๖๐

ภาพที่ 7 การถอดความรู้การจัดการกระบวนการเรียนแบบใฝ่รู้ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าถึงระบบคุณค่า

ร่วมกันต่อไปในระยะเวลาอีก 6 สัปดาห์ ทั้งนี้ผลจากการเข้าร่วมกิจกรรมใน 2 วัน ทำให้ผู้บริหารและครูได้ตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการเรียนรู้เรื่องคุณค่าเมืองเก่าสงขลา ซึ่งสะท้อนให้เห็นผ่านการเขียนจดหมายถึงตนเองของคุณครู หลังการเสร็จสิ้นกิจกรรม ดังนี้

“วันที่ได้เข้าประชุมเรื่องการจะนำสงขลาสู่มรดกโลก ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกภาคภูมิใจมากในฐานะที่เป็นชาวสงขลาโดยตรง การได้เข้าร่วมในครั้งนี้ ทำให้ได้ความรู้ในแหล่งที่เราแค่รู้เพียงผิวเผิน ได้เจาะลึกลงไปอีก ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในสงขลาของเรา และจะนำความรู้ที่ได้ไปเล่าสู่กันฟังแก่นักเรียนและคนอื่นๆ อีก แบบว่ารุ่นสู่รุ่น และจะนำความรู้ที่เข้าสวดแทรกในชั่วโมงเรียน ปลุกฝังให้เด็กๆ รักเมืองสงขลา หวงแหนโบราณวัตถุที่ได้พบเห็นต่อไป ต้องขอขอบคุณอาคารศิลป์ที่ทำให้และจุดประกายของชาวสงขลาค่ะ”

(นางสิริกร เลิศสิริกุล, โรงเรียนสงขลาวิทยาสถา)

“การได้มาร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ ร่วมพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิด แนวทางในการจัดการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่น

เมืองเก่าสงขลา ทำให้ได้เห็นมุมมองแนวคิดที่หลากหลายเพิ่มขึ้นมากที่สุด สิ่งที่ยากบอกคือ ในการสอนนักเรียน (ไม่ว่าเรื่องอะไรก็ตาม) อย่างสิ้นเชิงว่า “ความสุขในการเรียนรู้” เป็นสิ่งสำคัญ และในการสอนนักเรียนเกี่ยวกับเรื่องเมืองเก่า ให้เขาเรียนรู้จากเหง้า เห็นคุณค่า เกิดความรัก แล้วจึงรัก สุดท้ายนี้หวังว่าเธอจะสู้และทำเพื่อเด็กๆ ต่อไปนะ”

(นางรุจิรัตน์ เลาสัตย์, โรงเรียนเทศบาล 4 บ้านแหลมทราย)

ทั้งนี้สิ่งสำคัญในระหว่างการทำนิทรรศการ นักวิจัยจะต้องเป็นนักสังเกต (Observer) คำพูด ปฏิกริยาทำที่ต่างๆ ของผู้เข้าร่วมการดำเนินงานอย่างฉับไว ต่อเนื่อง และตีความให้ถูกต้องว่าสถานการณ์ในแต่ละขณะ สะท้อนเบื้องลึกของความคิดผู้เข้าร่วมกิจกรรมเช่นไร เพื่อที่จะปรับการดำเนินงานได้ถูกต้อง ดังที่เกิดขึ้นในการจัดกิจกรรมครั้งที่สอง การติดตามผลการจัดการเรียนรู้เรื่องเมืองเก่าสงขลาด้วยการเรียนแบบใฝ่รู้ หลังเวทีประสานพลังครู 6 สัปดาห์ ผู้วิจัยพบว่าบางโรงเรียนได้เปลี่ยนตัวคุณครูที่เข้าร่วมเรียนรู้ คุณครูหลายท่านไม่สามารถตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมต่อเนื่องได้จากคำบอกกล่าวของคุณครูที่ว่า “การเข้าร่วมกิจกรรมจะเป็นเวลา

ช่วงไหนนั้นจะต้องให้ผู้บริหารออกคำสั่งมา” จึงสะท้อนให้เห็นว่าบางโรงเรียนอาจยังไม่มีชัดเจนในการส่งครุมาทำงานกับโครงการอย่างจริงจัง ดังนั้นผู้วิจัยจึงตัดสินใจเข้าไปกระชับความสัมพันธ์กับผู้บริหารโรงเรียนอีกครั้ง โดยไปร่วมพูดคุยสำรวจปัญหา ค้นหาข้อติดขัดและความต้องการที่แท้จริงของโรงเรียนต่อการจัดการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความร่วมมือและการมองเป้าหมายร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ดังภาพที่ 8 ผลจากการจัดวงพูดคุยร่วมกับผู้บริหารและครูทำให้ผู้วิจัยพบว่า โรงเรียนต้องการวิธีการออกแบบการจัดการเรียนรู้และการวัดประเมินผลเพื่อให้ผู้เรียนเข้าถึงคุณค่าของความ เป็นเมืองเก่าสงขลาที่ชัดเจน และสามารถเชื่อมโยงกับตัวชี้วัดของหลักสูตรแกนกลางได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับเป้าหมายที่ผู้วิจัยได้ออกแบบไว้ว่า จะนำโรงเรียนมาศึกษาดูงานที่โรงเรียนรุ่งอรุณ ที่เน้นการจัดการศึกษาแบบองค์รวม และจัดการเรียนรู้ด้วยมิติด้านคุณค่า จึงทำให้การเข้าไปสร้างความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับแต่ละโรงเรียนในครั้งนี้มีผลช่วยให้ผู้วิจัยสามารถสร้างความสัมพันธ์ และความไว้วางใจกับโรงเรียน สู่การนัดหมายมาศึกษาดูงานโรงเรียน และร่วมมือกันทำงานให้เป็นหนึ่งเดียวกัน (Seeking connection building trust and solidarity) ให้เกิดความเหมาะสม ต่อเนื่องและตรงตามความต้องการแก้ปัญหาที่แท้จริงของโรงเรียนต่อไปได้

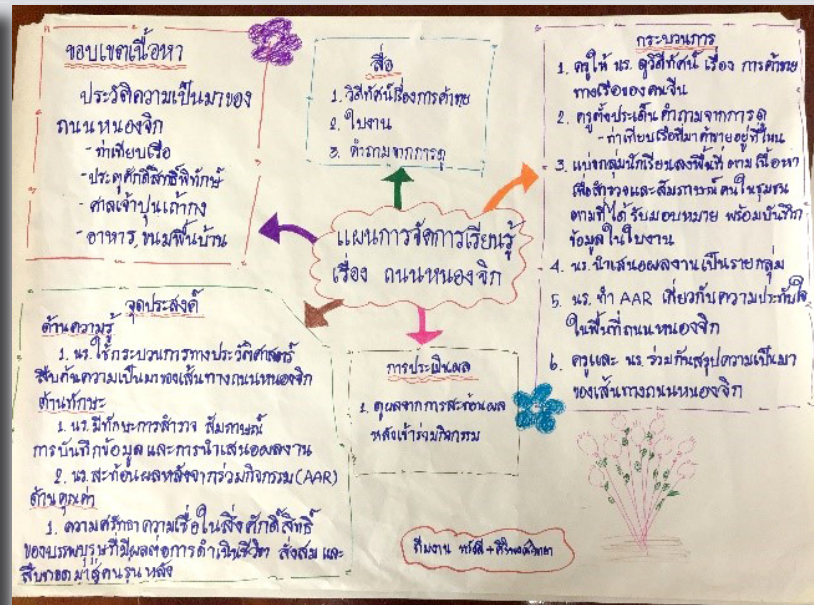
ภาพที่ 8 การพบผู้บริหารและครูโรงเรียนในโครงการเพื่อกระชับความสัมพันธ์และหาเป้าหมายร่วมที่แท้จริง

ขั้นตอนที่ 2 การเปลี่ยนกระบวนทัศน์และแลกเปลี่ยน วิสัยทัศน์ (Paradigm shift & share vision) ในการจัดการเรียนรู้

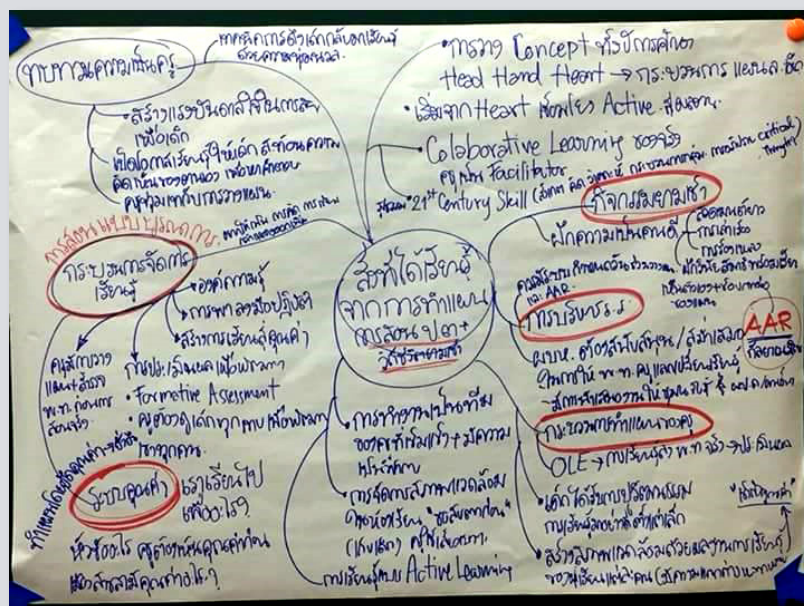
ผู้วิจัยได้เชิญโรงเรียนในจังหวัดสงขลามาเปลี่ยนกระบวนทัศน์ และแลกเปลี่ยนวิสัยทัศน์ (Paradigm shift & share vision) ด้วยการดูงานที่โรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีแนวทางการจัดการเรียนรู้แบบองค์รวม (Holistic learning) เพื่อพัฒนาคุณภาพกาย-ใจของผู้เรียนผ่านการจัดการเรียนรู้ด้วยระบบคุณค่า จากการกำหนดวัตถุประสงค์ กระบวนการเรียนรู้และการวัดประเมินผลให้ครอบคลุมใน 3 มิติ คือ มิติด้านความรู้ มิติด้านทักษะการเรียนรู้ ในศตวรรษที่ 21 และมิติการเข้าถึงคุณค่า เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ และปลูกจิตสำนึกทางสังคม (Social engagement) ให้แก่ผู้เรียน รวมทั้งสร้างชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (PLC: Professional learning communities) ให้เกิดการพัฒนาการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบทั้งโรงเรียน (Whole school development) ทั้งนี้เพื่อสร้างวิสัยทัศน์ มุมมองใหม่ รวมทั้งให้ผู้บริหารและครูได้ร่วมกันจัดทำแผนระบบคุณค่า (Niyom, 2018) ในการจัดการเรียนรู้เพื่อปลูกจิตสำนึกร่วมในการเห็นคุณค่าของเมืองเก่าสงขลาให้แก่เยาวชน ดังภาพที่ 9 เพื่อเตรียมทดลองสอนแบบจุลภาค (Micro teaching) และรับฟังการสะท้อนแลกเปลี่ยนเรียนรู้สู่การพัฒนาคุณภาพการสอนร่วมกัน ซึ่งในทุกกระบวนการของการทำกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้วิจัยจะนำผู้เข้าร่วมกิจกรรมถอดบทเรียนและสะท้อนการเรียนรู้หลังปฏิบัติ อย่างสม่ำเสมอ ดังภาพที่ 10 เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เพิ่มเติมความเข้าใจของตนเอง รวมทั้งเป็นการประเมินความรู้ความเข้าใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมด้วยว่าอยู่ในระดับใด เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงพัฒนากิจกรรมให้สอดคล้องกับสถานการณ์จริงต่อไป ซึ่งผลที่เกิดขึ้นจากการศึกษาดูงานในครั้งนี้ ทำให้ผู้วิจัยสามารถเชื่อมความสัมพันธ์ ความใกล้ชิดสนิทสนมเป็นกันเองระหว่างครู ผู้บริหารในแต่ละโรงเรียน รวมทั้งเกิดความเข้าใจในเป้าหมายร่วม และการยอมรับในการทำงานร่วมกันอย่างมีพลังมากยิ่งขึ้น ดังสะท้อนจากวงทบทวนการเรียนรู้หลังปฏิบัติ (AAR) ดังนี้

“ในตอนแรกที่คณะทำงานวิจัยมาชวนร่วมโครงการ ยังรู้สึกว่ามีอุปสรรคหรือเปล่า ตั้งคำถามว่าเด็กประถมจะทำอะไรได้ ทำไม่ไปชวนโรงเรียนมัธยมหรือมหาวิทยาลัย แต่วันที่เข้ามาดูโรงเรียนรุ่งอรุณและสถาบันอาศรมศิลป์ ได้คำตอบว่า มันไม่ได้แค่ได้เรื่องสงขลาแน่แต่เราจะสามารถนำแนวทางไปพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนของเราได้ เพราะได้เห็นตัวอย่างการจัดการศึกษาว่าทางออกที่ดีที่สุดของการศึกษา คือ การเรียนรู้ธรรมชาติ โดยเฉพาะการเข้าใจตนเอง การอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้และการเห็นคุณค่าของตนเอง เมื่อโยกกับความเป็นสงขลา ดังนั้น เราต้องสอนให้เด็กเห็นคุณค่าของการเป็นคนสงขลา”

(นายธนพงศ์ วราหะกิจ, ผู้จัดการโรงเรียนกลับเพชรศึกษา)

ภาพที่ 9 ผู้บริหารและครูจากโรงเรียนห้วยดี และศิริพงษ์วิทยา ร่วมกันทดลองจัดทำแผนการเรียนรู้ ด้วยระบบคุณค่า โรงเรียนรุ่งอรุณ

ภาพที่ 10 แผนภาพการสะท้อนการเรียนรู้ (AAR) การจัดการเรียนรู้ด้วยระบบคุณค่าและการพัฒนาระบบ PLC ของโรงเรียนรุ่งอรุณ

“การเขียนแผนการสอน ให้เด็กได้เข้าถึงคุณค่า ไม่ใช่เขียนแผน ให้เด็กได้เพียงความรู้ กระบวนการ AAR หลังการทดลองสอน ทำให้ ตัวเองกลับมาสังเกตการสอน เห็นข้อบกพร่องของตัวเองและแผน

ยอมรับที่จะให้คนอื่นมาช่วยมอง เติบโตขึ้นในสิ่งที่ควรปรับปรุง เพราะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนมาก”

(นางสาวณัฐชา สุทธิสว่าง, โรงเรียนสุทธิรักษ์)

ขั้นตอนที่ 3 ปฏิบัติการสร้างการมีส่วนร่วมเรียนรู้กับชุมชน (Praxis)

ผู้วิจัยได้นำเด็กและครูมาร่วมเรียนรู้เพื่อสืบค้นคุณค่า (Value inquiry learning) ของชุมชนบนถนนหนองจิก-นางงาม ด้วยกระบวนการเรียนแบบฝังรู้ ผ่านกิจกรรม “หนองจิกโฟโต้ เฟสติวัล ค้นหาเสน่ห์คุณค่าถนนหนองจิก” ระยะเวลาสามวันซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เพื่อให้เด็กเรียนรู้การสร้างความรู้และเรียนรู้เป็นทีม โดยบูรณาการทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ที่ประกอบด้วยการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical thinking & problem solving) การสื่อสารและความร่วมมือ (Communication & collaboration) ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity & innovation) ไว้ด้วยกัน (วิจารณ์ พานิช, 2555) โดยเริ่มต้นวันหนึ่งด้วยการลงสำรวจ สัมผัสสิ่งแวดล้อม อาคารสถานที่ และวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้เข้าใจถึงความหมายและความสำคัญ และคุณค่าของสิ่งต่างๆ ที่พบเห็นนั้นได้ด้วยตนเอง จากการสืบค้นพูดคุยกับลุง บ้า น้า อา ในชุมชน ค้นหามุมมองที่ตนสนใจถ่ายทอด

สู่ภาพถ่ายและการเขียนถ่ายทอดมุมมองความคิดที่มีความหมาย และคุณค่าต่อตนเองหรือชุมชน (Interpret) ดังภาพที่ 11 ในวันที่สองเป็นกระบวนการเตรียมการจัดงานจัดนิทรรศการภาพถ่ายและกิจกรรมบนเวที เพื่อให้นักเรียนเป็นเจ้าของการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-directed learner) ร่วมกัน จากการเป็นผู้วางแผนลำดับขั้นตอนการจัดงานและออกแบบรูปแบบการจัดงาน สถานที่ทั้งบนเวทีการแสดงและนิทรรศการ การประชาสัมพันธ์และวางบทบาทของแต่ละคนในวันงาน การโหวตคัดเลือกภาพเพื่อใช้ในการ “ประมวลหารายได้” ไปสู่การพัฒนาชุมชนเก้าห้อง หนองจิก นางงาม รวมทั้งการเชิญชวนคุณลุง คุณป้าและคนในชุมชนเข้ามาร่วมงานนิทรรศการในวันที่สาม ดังนั้นการเตรียมการสร้างการรับรู้ของคน ชุมชน และโรงเรียน เพื่อกำหนดฐานและประเด็นการเรียนรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรก ที่ผู้วิจัยต้องร่วมประสานนัดหมายทำความเข้าใจกับชาวชุมชนในบ้านแต่ละหลังว่าบ้านใดพร้อมที่จะเปิดบ้านให้เด็กๆ เข้ามาเรียนรู้และมีขั้นตอนกระบวนการทำกิจกรรมในวันนั้นอย่างไรบ้าง จนทำให้เด็กๆ ได้รับการต้อนรับและความช่วยเหลือในการจัดเตรียมความ

ภาพที่ 11 กิจกรรมหนองจิกโฟโต้เฟสติวัล ค้นหาเสน่ห์คุณค่าถนนหนองจิก

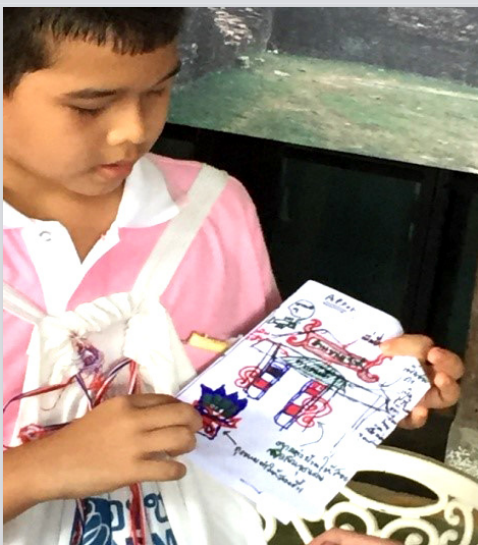
พร้อมของบ้านเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ และการสนับสนุนอุปกรณ์ สิ่งของต่างๆ มาร่วมในการจัดสถานที่ในวันงานแสดงนิทรรศการ ของเด็กๆ อย่างอบอุ่น

ดังนั้นเมื่อครูและชุมชนเข้าใจเป้าหมายการทำการกิจกรรมร่วมกัน ได้อย่างชัดเจน จึงทำให้กระบวนการจัดการเรียนรู้สามารถปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมือง ที่มีส่วนร่วมพัฒนาชุมชน (Engagement citizen) ให้กับนักเรียนไปพร้อมกันด้วย โดยครูจะทำหน้าที่คอยตั้งคำถาม กระตุ้นให้ผู้เรียนค้นหาคำตอบจากเจ้าของบ้านหลังต่างๆ รวมทั้งร่วมแสดงความคิดเห็นในการปรับปรุงบ้านแต่ละหลังให้น่าสนใจขึ้น เช่น คุณครูจะตั้งคำถามว่า เด็กๆ คิดว่าจะทำอะไรให้คนอยากมาเที่ยวในถนนหนองจิกมากขึ้น ร้านค้าหรือบ้านแต่ละหลังควรทำให้น่าสนใจขึ้นอย่างไร และชักชวนให้เด็กๆ ช่วยกันออกแบบบรรจุภัณฑ์ของขนมท้องถิ่นให้น่าสนใจ แสดงถึงอัตลักษณ์ความเป็นสงขลา ดังตัวอย่างการแสดงความเห็นของนักเรียน เช่น กลุ่มเล่นหุ่นหนังจิกให้ความเห็นว่า “ในร้านขนมหวานข้าวโม่ น่าจะมีภาพขนมโบราณหลายๆ อย่างติดผนัง ทาสีร้านให้สดใสขึ้น ขนมน่าจะใส่ในใบตอง มีใส่กลับบ้านได้โดยเอาขนมเปียกปูนกะทิสดใส่ในถ้วย แยกกะทิ ปิดฝาให้แน่นจะได้ไม่หก แล้วบรรจุใส่ถุงกระดาษที่ใช้ไม้กลัดแบบโบราณปิดถุงแทนแมกเพราะใช้แมกเดี๋ยวหล่นไปในคอ... ในถนนอยากให้เพิ่มภาพวาดที่สะท้อนการอยู่กันหลายกลุ่มทั้งจีน ไทย มุสลิมติดบนกำแพงมากขึ้น” กลุ่มสัมพันธ์ไทยจีน “บ้านป้าจดี น่าจะออกแบบให้มีป้ายที่บนหลังคาจะได้เห็นชัดๆ น่าจะมีประวัติความเป็นมาของขนม และมีแพคเกจน่าจะสวยงามขึ้น มีชั้นวางขนมมากขึ้น ให้ป้ายยามาวาง

ขนมข้างหน้าร้าน และมีขนมให้ลูกค้าชิมก่อนตัดสินใจซื้อ และควรมีผ้าซิปิดขนมที่ตากให้ใหญ่มากขึ้น” การที่ได้ๆ ได้ร่วมออกแบบการปรับปรุงสถานที่นั้นทำให้เกิดการหนุนเสริมงานทางด้านสาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์ให้สามารถนำไปพูดคุยกับเจ้าของบ้านเพื่อต่อยอดการปรับแบบได้ ดังภาพที่ 12 รวมทั้งกระบวนการเรียนรู้เพื่อปลูกจิตสำนึกการเห็นคุณค่าและความเป็นพลเมืองจากการร่วมหารายได้ปรับปรุงชุมชนจากการประมูลภาพถ่ายให้แก่เด็ก ได้เป็นส่วนสำคัญในกระตุ้นสำนึกการเห็นคุณค่าและการเป็นเจ้าของพื้นที่ให้แก่คนในชุมชน ที่จะลุกขึ้นมาถ่ายทอดความรู้และเป็นผู้ประกอบการสังคมบนฐานวัฒนธรรมอันเป็นงานทางด้านสาขาวิชาศิลปศาสตร์ ผู้ประกอบการสังคมไปพร้อมกันด้วย ดังคำพูดที่สะท้อนความรู้สึกของชาวชุมชน อาจารย์ชำนาญ พูลสวัสดิ์ อาจารย์ประจำหลักสูตรวิศวกรรมโลจิสติกส์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา เจ้าของร้าน “บ้านหมมหวนข้าวโม่” ที่ยอมสละเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมและคอยสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กๆ ในการเปิดบ้านเรียนรู้ ความเป็น

“ผมรู้สึกในแต่ละบ้านในชุมชนเก่าห้อง มีของดีที่เข้าไปแล้วทำให้หายเหนื่อยหายเครียดไปได้ระดับหนึ่ง หลายคนไม่เคยเห็นมาก่อนจึงอยากให้เรามีโอกาสอย่างเราบ้าง ผมไม่ลังเลที่จะช่วยกันรักษาวรรณธรรมสิ่งที่ดีงามในอดีต มาทำให้เป็นเมืองเป็นบ้านที่มีชีวิตชีวาขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ผมเชื่อว่าทุกคนในชุมชนคิดเหมือนกัน ผมเป็นส่วนใหญ่ จึงมาร่วมในงานวันนี้ เพื่อช่วยกันถ่ายทอดสู่คนรุ่นต่อไป เหมือนที่คนก่อนหน้าทำไว้ให้กับเรา”

(อาจารย์ชำนาญ พูลสวัสดิ์, เจ้าของร้านบ้านหมมหวนข้าวโม่)

ภาพที่ 12 การออกแบบสถานที่ ซึ่งทางสถาปัตย์สามารถนำไปพูดคุยกับเจ้าของสถานที่เพื่อต่อยอดการปรับแบบ และการประมูลภาพถ่าย ผลงานของเด็กๆ โดยรองนายกเทศมนตรีและชาวชุมชน

หลังจากเสร็จกิจกรรมคณะครูและผู้บริหารได้ร่วมกันถอดบทเรียนการจัดกระบวนการเรียนรู้ สู่แผนการสอนด้วยระบบคุณค่า และการประเมินผลการเรียนของผู้เรียน ซึ่งคณะครูได้สะท้อนว่าการได้เข้าไปร่วมเรียนรู้กับเด็ก ทำให้เห็นของดีในชุมชนที่ตนเองไม่เคยรับรู้มาก่อน กระบวนการเรียนรู้เช่นนี้ครูต้องเข้าถึงความรู้ และต้องเป็นผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ ที่คอยตั้งคำถามกระตุ้นความคิดให้เด็กค้นหาคำตอบ และนำความรู้ที่หลากหลายของนักเรียนมาช่วยกันเติมเต็มซึ่งกันและกัน ที่สำคัญการทำกิจกรรมครั้งนี้ทำให้รู้จักศักยภาพของเด็กมากขึ้น เพราะไม่เคยคิดว่าเด็ก ป.6 จะสามารถร่วมกันคิด ออกแบบงานและร่วมรับผิดชอบการจัดงานออกมาได้ขนาดนี้ ซึ่งแต่ละโรงเรียนได้นำแนวทางจัดการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในการจัดทำแผนการเรียนการสอนให้สอดคล้องตามบริบทของโรงเรียนตนเอง ดังมีผลการดำเนินงานของแต่ละโรงเรียน เช่น โรงเรียนชัยมงคลวิทย์ จัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ 8 ฐานการเรียนรู้ระดับชั้นในช่วงลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ ตั้งแต่ระดับ อ.3-ม.3 สัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง ตลอดปีการศึกษา และนำเสนอผลงานในงานนิทรรศการ “แหล่งใต้ เล่นสนุก กินอร่อย ตามรอยคนสงขลา” ในวันสิ้นปีการศึกษา โรงเรียนหวังดีจัดกิจกรรมบูรณาการในกลุ่มสาระสังคมศึกษา โดยให้นักเรียนจัดทำ Big book นำเสนอข้อมูลจากการศึกษาชุมชนเก่าห้องในงาน “หวังดีวิชาการ 2560 เปิดบ้านเรียนรู้สู่นวัตกรรม 4.0” โรงเรียนศิริพงษ์วิทยาจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร บูรณาการกับวิชาภาษาอังกฤษ English camp: Songkla old town กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนในชุมชนศิลปะ รวมถึงการนำเสนอในการจัดงานวันวิชาการของโรงเรียน จนได้รับคำชื่นชมจากนายก อบจ.นครสงขลา ที่ได้เข้ามาร่วมงาน ส่วนโรงเรียนนอกเขตพื้นที่ปอสา ทั้งโรงเรียนวรพัฒน์ โรงเรียนศรีนครินทร์วิทยานุเคราะห์ โรงเรียนสุทธิรักษ์ ได้ขยาย

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชื่อมโยงมาสู่เมืองเก่าสงขลา นอกเหนือจากการจัดกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกับชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียงโรงเรียนของตนด้วย

ขั้นตอนที่ 4 สร้างประสบการณ์เพื่อปลูกจิตสำนึกความเป็นพลเมืองสู่การรักษาคุณค่าเมืองเก่าสงขลา (Experiencing conscientization to social engagement)

ปฏิบัติการนี้เป็นการสร้างพลังร่วมระหว่างโรงเรียน ชุมชน และภาคีเครือข่าย เพื่อปลูกให้คนในสงขลาเห็นคุณค่าของวิถีวัฒนธรรมในเมืองเก่าสงขลา ด้วยการเปิดบ้านบนถนนหนองจิก-นางงามให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และถนนวัฒนธรรม ในการจัดงาน “เดินถิ่น ถิ่นจีนแรก” วันที่ 16-17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561 ดังภาพที่ 13 โดยผู้วิจัยได้สานพลังชุมชน โรงเรียน และหน่วยงานท้องถิ่นให้เข้ามาร่วมประชุมผลงานแนวคิด (Idea) ในการจัดงานกับชุมชนร่วมกัน ตั้งแต่การร่วมวางแผน (Plan) การกำหนดบทบาทหน้าที่ (Do) และการร่วมจัดงาน (Action) เพื่อสร้างกระแสการรับรู้และจิตสำนึกการเห็นคุณค่าเมืองให้แก่นักเรียนและผู้เข้าร่วมงาน โดยการนำนักเรียนเข้ามาร่วมจัดกิจกรรมต่างๆ ทั้งการแสดงที่สื่อถึงที่มาของรากฐานวัฒนธรรม “สามหลักผสมเกลียวเป็นหนึ่งในเดียวในปอสา” และให้นักเรียนมีบทบาทเป็นผู้ช่วยเจ้าของบ้านให้คำแนะนำแก่นักท่องเที่ยว ในบ้านเรียนรู้วัฒนธรรมหลังต่างๆ เพื่อเริ่มต้นการขับเคลื่อนไปสู่การเป็น “ถนนเรียนรู้คู่วัฒนธรรม ชุมชนเก่าห้องถนนหนองจิก-นางงาม” และการเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน โดยในวันงานทุกภาคส่วนทั้งองค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา เทศบาลนครสงขลา สภาวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา ห้าสมาคมจีนสงขลา โรงเรียนและชุมชนต่างเข้ามาร่วมงานและช่วยเหลือกันอยู่อย่างเต็มที่

ภาพที่ 13 การจัดงาน “เดินถิ่น ถิ่นจีนแรก” เพื่อเปิดถนนเรียนรู้คู่วัฒนธรรมชุมชนเก่าห้องถนนหนองจิก-นางงาม

ขั้นตอนที่ 5 ตื่นรู้สู่การพัฒนาหลักสูตรและการนำไปใช้ด้วยศรัทธา (Awakening and transforming)

เมื่อจิตสำนึกร่วมของภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนซึ่งเป็นตัวแทนแบบพหุวัฒนธรรม ทั้งผู้บริหารโรงเรียน ครู ชุมชน นักวิชาการและปราชญ์ท้องถิ่น ได้ปมเพาะกันมาถึงจุดที่ได้ร่วมคิด ร่วมทำจนเกิดความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกันแล้ว จึงนำมาสู่ “การสืบสาน” ให้เกิดความยั่งยืน ด้วยการร่วมกันระดมความคิด เพื่อรวบรวมและสกัดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาต่างๆ ที่มีมาสู่การสร้างหลักสูตรพหุวัฒนธรรมที่คงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ความเป็นอยู่ของคนสงขลา และชุดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเพื่อเข้าถึงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนคนสงขลา เพื่อปลูกฝังและปมเพาะจิตสำนึก การรับรู้คุณค่ามรดกวัฒนธรรมของเยาวชนได้อย่างสอดคล้องกับพัฒนาการตามวัยของผู้เรียนอย่างแท้จริง ดังภาพที่ 14 โดยผู้วิจัยได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย คุณจักรกฤษณ์ ภทรนิธย์คุณวิเชิต แก้วดวงแก้ว ตัวแทนชุมชนและคนไทยเชื้อสายจีน ผู้ช่วยศาสตราจารย์อรทัย สัตยสันต์สกุล ดร. ภวิกา บุญยพิพัฒน์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศุภรัตน์ เพ็ชรสกุลวงศ์ อาจารย์ยวลิน ทับวงษ์ นักวิชาการและนักประวัติศาสตร์ อาจารย์วุฒิชัย เพ็ชรสุวรรณ อาจารย์สำราญ ศรีพจนารถ ปราชญ์ท้องถิ่น พร้อมทั้ง อาจารย์สมปอง ยอดมณี อาจารย์บุญเจือ ทองประวัน ตัวแทนผู้บริหาร

และครู ในโรงเรียนภาคีเครือข่ายและโรงเรียนวิถีพุทธ รวมทั้งโต๊ะอิหม่ามสมศักดิ์ หวันหลิเบ๊ะ ตัวแทนคนไทยมุสลิม เข้ามาร่วมระดมความคิดเห็นและทบทวนตรวจสอบเนื้อหาในการจัดทำกรอบหลักสูตรท้องถิ่นและชุดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยอย่างต่อเนื่อง ดังมีรายละเอียดการดำเนินงาน ดังนี้

5.1) กรอบหลักสูตรท้องถิ่น เยาวชนรักถิ่นสงขลา: สามหลักผสมเกลียวเป็นหนึ่งเดียวในบ่อทราย ในวันที่ 22-23 มีนาคม พ.ศ. 2561 คณะครู ผู้บริหารโรงเรียน และผู้ทรงคุณวุฒิ ได้เริ่มต้นร่วมกันระดมความคิดเห็นสู่กระบวนการร่างหลักสูตร ครั้งที่ 1 จนทำให้เกิดเอกสารหลักสูตร (Curriculum document) ตั้งแต่การกำหนดวิสัยทัศน์ อัตลักษณ์ความเป็นเยาวชนคนสงขลาให้มีทั้งความรู้ คุณลักษณะ และทักษะชีวิตอย่างเท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมในหลากหลายมิติ จนสามารถกำหนดสาระการเรียนรู้ที่สำคัญ 5 สาระ ไว้ในกรอบหลักสูตร ประกอบด้วย สาระที่ 1 ประวัติศาสตร์ ผ่านเรื่องเล่าท้องถิ่นต่างๆ และบุคคลสำคัญ สาระที่ 2 วิธีการอยู่ร่วมกันแบบสังคมพหุวัฒนธรรม สาระที่ 3 อาหารประจำท้องถิ่นที่มีต้นกำเนิดจากสงขลา สาระที่ 4 สถาปัตยกรรมและสถานที่สำคัญในจังหวัดสงขลา สาระที่ 5 ระบบการจัดการเมืองอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยว “พิพิธภัณฑ์มีชีวิต” (กลุ่มภาคีใน

ภาพที่ 14 การระดมความคิดเห็นจัดทำหลักสูตรและชุดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยแบบพหุวัฒนธรรมร่วมกัน

พื้นที่เมืองสงขลาและสถาบันอาศรมศิลป์, 2561) รวมทั้งแนวทางการจัดทำแผนการเรียนรู้ในแต่ละระดับชั้นเพื่อให้เป็นแนวทางในการนำหลักสูตรไปใช้ต่อไป โดยคณะทำงานได้ระดมความคิดเห็นจากคณะผู้ทรงคุณวุฒิ (Expert judgment) ในการพิจารณาความครบถ้วนสมบูรณ์ให้ไปสู่หลักสูตรในระดับที่ตกลงร่วมกัน (Formal curriculum) อีกครั้งในวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2561 ณ ห้องประชุมโรงเรียนศิริพงศ์วิทยา

โดยการพัฒนากลยุทธ์ร่วมกันของทุกฝ่าย มุ่งที่จะให้เกิดการจัดการเรียนรู้ที่จะปลูกฝังให้เยาวชนคนสงขลา ได้รู้จัก และรักเมืองสงขลา จนนำมาสู่การอนุรักษ์คุณค่าของเมืองให้สืบทอดยาวนานต่อไปในอนาคต ดังที่อาจารย์ชอบ บุญช่วย ผู้จัดการโรงเรียนชัยมงคลวิทย์ ผู้ใหญ่ทางด้านการศึกษาของสงขลา ได้ให้คติเตือนใจไว้อยู่เสมอตั้งแต่การรวมพลังกันครั้งแรกว่า

“คำถามสำคัญ คือ ทำอย่างไรให้เด็กรักสงขลา การทำเรื่องความรัก เป็นเรื่องสำคัญเพราะถ้ารักแล้ว จะเห็นคุณค่า เห็นดีเห็นงาม ถ้ารักแล้วไม่ว่าจะมีปัญหาอุปสรรคอย่างไรก็จะฝ่าฟันให้บรรลุไปทุกอย่างเพราะฉะนั้นถ้าครูทำให้เด็กได้รักถิ่นเกิด ก็จะทำให้เขาเห็นคุณค่าของบ้านเมืองนี้ไปเอง”

(อาจารย์ชอบ บุญช่วย, ผู้จัดการโรงเรียนชัยมงคลวิทย์, 30 มิถุนายน 2560)

5.2) ชุดการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ถนนเรียนรู้คู่วัฒนธรรม ชุมชนเก่าห้องถนนหนองจิก-นางงาม ซึ่งจัดทำร่วมกันระหว่างตัวแทนโรงเรียน ชุมชน นักวิชาการและปราชญ์ท้องถิ่น โดยถอดความรู้จากการจัดกิจกรรมหนองจิกโฟโต้เฟสติวัล (การถ่ายภาพจัดนิทรรศการ ค้นหาเสน่ห์และคุณค่าบนถนนหนองจิก) และงาน “เดินถิ่น ถิ่นจีนแรก” เพื่อให้เกิดเป็นชุดการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ที่ชุมชนสามารถสร้างการเรียนรู้ให้กับนักท่องเที่ยว รวมทั้งโรงเรียนสามารถนำไปประยุกต์วิธีการสู่การจัดการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนให้แก่ผู้เรียนได้ (กลุ่มภาคีในพื้นที่เมืองสงขลาและสถาบันอาศรมศิลป์, 2561) ซึ่งเป็นต้นแบบการจัดการเรียนรู้ที่กำหนดอยู่ในสาระที่ 5 ระบบการจัดการเมืองอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยว “พิพิธภัณฑ์มีชีวิต” ภายใต้กรอบหลักสูตรท้องถิ่น เยาวชนรักถิ่นสงขลา: สามหลักผสมเกลียวเป็นหนึ่งเดียวในปออย่าง ทั้งนี้การดำเนินการพัฒนาชุดการเรียนรู้ จะได้รับการตรวจสอบเนื้อหา การประสานองค์ความรู้และความเป็นไปได้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ร่วมกับเจ้าของบ้านแต่ละหลังอย่างแท้จริง โดยเริ่มต้นจากการสอบถามและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างเจ้าของบ้านแต่ละหลังกับนักวิชาการ สู่การระดมความเห็นร่วมกันในวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2561 ณ โรงเรียนสงขลาวิทยาสุนทรนิธิ จนได้ข้อมูลการจัดการเรียนรู้

ของแต่ละบ้านที่เป็นที่ยอมรับร่วมกัน เช่น บ้านตำนานเก่าห้อง (บ้านคุณเทียรฟ้า จักรกฤษณ์ ภัทรนิษฐ์) จุดบอกเล่าตำนานบ้านเก่าห้องและเรื่องเล่าจากโปสการ์ด ที่บอกเล่าบรรยากาศวิถีชีวิต บ้านเรือน การค้าและสถานบันเทิงในอดีตของตำบลปออย่าง บ้านเครื่องไฟฟ้าโบราณ (บ้านลุงวิชิต แก้วดวงแข) จุดบอกเล่าวิวัฒนาการเครื่องใช้ไฟฟ้า ในเมืองเก่าสงขลา เครื่องคอมพิวเตอร์ปรี๊ด ตั้งแต่อดีตสู่ปัจจุบัน เช่น ตะเกียงเจ้าพายุ ตะเกียงกล้องวิทยุโบราณ บ้านพิพิธภัณฑ (บ้านลุงบรรเทา พัฒโร) จุดแสดงวิถีชีวิต การแต่งกายของคนสงขลาและคนปิ่น เครื่องลายคราม และเครื่องใช้โบราณ ประโยชน์และการนำไปใช้งาน เส้นทางการค้าคมนาคมและการศึกษาของสงขลา กับปิ่น บ้านหม่อมหวานข้าวโม (คุณกัญญา พันธชนิด) วิถีชีวิตและภูมิปัญญาจากการทำขนมพื้นถิ่น อุปกรณ์การทำขนมแบบโบราณ ศึกษาตามรอยส่วนผสมขนม จากวัสดุท้องถิ่น น้ำตาลโตนด แบ่งประเภทต่างๆ และรู้จักขนมของสงขลาปออย่าง เช่น ขนมเทียนสด (ตาแมวหรือวุ้นโยย) ขนมค้างคาว ขนมขี้มอด ขนมปวง เป็นต้น ซึ่งการที่ชุมชนได้ร่วมพัฒนาชุดการเรียนรู้ในครั้งนี้ได้สร้างความเข้าใจและความภาคภูมิใจแก่เจ้าของบ้านเป็นอย่างมาก ดังคำสะท้อนของคุณลุงวิชิต แก้วดวงแข ที่กล่าวว่า

“ผมรู้สึกภูมิใจมากที่ได้มาร่วมจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกับคณะคุณครู ที่โรงเรียนสงขลาวิทยาสุนทรนิธิ ผมตื่นตั้งแต่เช้าวันแรกที่เข้าไปเรียนรู้ที่บ้านผมแล้ว และทำให้ผมต้องหาความรู้เพิ่มเติมจากสิ่งที่มีอยู่เพิ่มขึ้นไปอีก”

(นายวิชิต แก้วดวงแข กรรมการชุมชนเก่าห้องหนองจิก-นางงาม, 7 มิถุนายน 2561)

ทั้งนี้กรอบหลักสูตรท้องถิ่นและชุดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยดังกล่าว ได้รับการวิพากษ์หลักสูตร และสร้างการรับรู้ในการนำหลักสูตรไปใช้ (Perceived curriculum) โดยกลุ่มคนพหุวัฒนธรรม ทั้งผู้บริหารโรงเรียน ครู ชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น กศน. ภาคีเครือข่ายภาคประชาสังคม นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยทักษิณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์และหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีรองนายกเทศมนตรีนครสงขลาด้านการศึกษานายไพโรจน์ สุวรรณจินดา มาเป็นประธานในวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2561 ดังภาพที่ 15 ซึ่งได้เกิดเป็นเวทีในการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการปลูกพลังใจให้ครูเห็นถึงความสำคัญ ความหมายและวิธีการในการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ จนทำให้ครูเกิดประกายความคิด และแนวทางในการนำไปประยุกต์จัดการเรียนการสอนด้วยตนเองได้อย่างมีพลังศรัทธาและมีความมั่นใจมากขึ้น จากการทำมีเครือข่ายร่วมจัดการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเป็นชุมชนนักปฏิบัติร่วมกัน

ความรู้ความเชี่ยวชาญที่ใช้

ภาพที่ 15 เวทีการวิพากษ์และสร้างการรับรู้หลักสูตรเพื่อการนำไปใช้ วันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2561 ณ โรงสีแดง

ซึ่งสะท้อนถึงการตื่นตัวของผู้บริหารโรงเรียนและครูต่อการตระหนักในการสร้างการเรียนรู้ เพื่อสืบสานคุณค่ามรดกวัฒนธรรมสงขลาอย่างเหนียวแน่น และต่อยอดด้วยการที่ผู้บริหารโรงเรียน ได้แสดงถึงเจตจำนงที่มุ่งมั่นในการสร้างการเรียนรู้ผ่านการลงนามข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ในการเป็นภาคีขับเคลื่อนชุมชนแห่งการเรียนรู้ในการนำหลักสูตรไปใช้ในสถานศึกษาในปีการศึกษา 2561 เพื่อปลูกฝังให้เด็กเห็นคุณค่าและรักษามรดกวัฒนธรรมของสงขลาในฐานะ “มรดกของเรา” ให้เข้มแข็งก่อนที่จะก้าวไปสู่การเป็น “มรดกของโลก” ต่อไปในอนาคต

การดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ส่วนสำคัญสิ่งแรกที่ผู้วิจัยต้องทำความเข้าใจก็คือ แนวคิดหลักของการทำงานวิจัยโดยมีพื้นที่เป็นตัวตั้ง (Area-Based Collaborative: ABC) และ PAR ในงานวิชาการเพื่อสังคม SeS เพื่อเตือนสติในการทำงานไม่ให้ร้องเพลง “พื้นที่มีแต่ให้” แต่ต้องทำให้เกิดการ Empower คนในชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองในการดำเนินงานต่างๆ ได้ด้วยตนเองเมื่อนักวิชาการถอนตัวออกมา (ปิยะวดี บุญ-หลง และคณะ, 2559) รวมทั้งสร้างความเข้าใจในหลักการเรื่อง “ความร่วมมือ” (Collaboration) ให้แจ่มชัด เพื่อให้สามารถดำเนินการเชื่อมโยงโจทย์ของจังหวัดกับ “คนใน” หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ทั้งชุมชน และหน่วยงานรัฐของจังหวัดหรือท้องถิ่น ให้เกิดเป็นกลไกการขับเคลื่อนสร้างการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ด้วยตนเอง โดยมี “คนนอก” หรือนักวิจัยนำวิชาการมาสร้างกระบวนการเรียนรู้ ให้เกิดความไว้วางใจ การยอมรับ จากการรับรู้ข้อมูล ข้อเท็จจริงที่ทำให้ทุกฝ่ายรับรู้เหตุของปัญหาและสิ่งที่ต้องการแก้ไข จนเกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติพฤติกรรมมาร่วมมือกันทำงานแบบเสริมแรงระหว่างคนที่ มีจุดแข็งแตกต่างกันในลักษณะ “หุ้นส่วนพัฒนา” ให้ไปสู่เป้าหมายร่วมกัน ในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2525) ซึ่งสอดคล้องกับ กมล สุตประเสริฐ (2540) และ สุภาวงศ์ จันทรวาณิช (2547) ที่กล่าวว่าการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) หมายถึง วิธีการที่ให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมวิจัย เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการวิจัย นับตั้งแต่การกำหนดปัญหา การดำเนินการ การวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนหาแนวทางในการแก้ปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรมให้เกิดการบรรลุผล

ในด้านการจัดทำหลักสูตรและแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยระบบคุณค่าและการจัดการเรียนแบบฝังรู้ (Value oriented curriculum & Active learning) เพื่อนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนให้มีสำนึกรักถิ่นสงขลาและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ได้จริง ผู้บริหารและครูจะต้องมีความเข้าใจและเข้าถึงกระบวนการสร้างการเรียนรู้นี้ ผ่านการลงมือปฏิบัติจนเกิดความเข้าใจเชิงประจักษ์ และแจ่มชัดได้ด้วยตนเองว่า กระบวนการเรียนแบบฝังรู้ หมายถึงการจัดการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นที่จะดึงเอาศักยภาพของตนเอง ออกมาเรียนรู้สิ่งต่างๆ ทั้งในและนอกชั้นเรียน หรือในชีวิตแห่งโลกความเป็นจริงได้อย่างเชื่อมโยงกันทั้งด้านความรู้ (Cognitive domain) ด้านทักษะ (Psychomotor domain) และด้านคุณค่า (Affective domain) จนเกิดการปรับเปลี่ยนวิธีคิด

พฤติกรรม และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตได้ อันเป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ในทุกมิติหรือเป็นการจัดการศึกษาอย่างเป็นองค์รวม ที่ไม่ใช่มุ่งเพียงพัฒนาความรู้เพียงอย่างเดียว เพราะสิ่งสำคัญที่สุด คือ คุณครูจะต้องปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการเรียนรู้ จากที่เคยเป็น “ผู้ให้” มาสู่ “ผู้สร้างโอกาส” (ประภาภัทร นิยม, 2560) สอดคล้องกับ พนมพร เผ่าเจริญ (2551) ที่ได้กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้แบบใฝ่รู้ ทำให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่พึงประสงค์ทั้งทางด้านความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และเจตคติ จากการสร้างระบบความเข้าใจด้วยตนเองผ่านประสบการณ์เดิม และการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และการลงมือปฏิบัติจริง จนเกิดประสบการณ์ใหม่ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

ดังนั้นผู้วิจัยจึงจัดลำดับกิจกรรมต่างๆ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้บริหารและครูเรียนรู้ เริ่มตั้งแต่การเห็นคุณค่าเมืองเก่า สงขลาผ่านเส้นทางการเรียนรู้วิถีวัฒนธรรม การศึกษาหลักการ และการดำเนินงานของโรงเรียนรุ่งอรุณที่มีประสบการณ์นานกว่า 20 ปี เพื่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนทั้งระบบ (Whole school development) การนำผู้บริหารและครูฝึกฝนการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ผ่านการออกแบบแผนการสอนและหลักสูตรด้วยระบบคุณค่า การทดลองสอนด้วยตนเอง และการจัดวงสะท้อนการสอนหลังการปฏิบัติด้วยระบบกัลยาณมิตร การนำครูร่วมเรียนรู้กับเด็กในการทำกิจกรรม หนองจิกโฟโต้เฟสตีวัล ค้นหาเสน่ห์คุณค่าถนนหนองจิก โดยมีวงสะท้อนแลกเปลี่ยนเรียนรู้สะท้อนย้อนมองการเรียนรู้ทั้งระดับตนเอง และระดับกลุ่ม (Self-reflection & Group reflection) รวมทั้งการทบทวนบทเรียนทั้งก่อนและหลังการปฏิบัติ (BAR: Before action review & AAR: After action review) ด้วยความเป็นกัลยาณมิตร (Niyom, 2018) เพื่อให้ผู้บริหารและครูเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ จากความรู้ ความเข้าใจ ที่จะสามารถต่อยอดความคิด จากการเรียนรู้ ไปสู่การพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ ให้เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนตนเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับ วิจารย์ พานิช (2558) ที่กล่าวว่า หากกลุ่มคนที่ได้ร่วมงานกัน มีความสัมพันธ์กัน (Group learning) ด้วยความไว้วางใจกัน จะทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการไตร่ตรองสะท้อนคิดนั้น มีพลังและอยู่บนความเป็นจริงได้อย่างเต็มที่ รวมทั้งผลจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันนั้นจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงตนเองอย่างรอบด้าน (Holistic change) ทั้งในด้านโลกทัศน์ (Affective attributes) ความรู้ความเข้าใจ (Cognitive attributes) และพฤติกรรม (Psychomotor attributes) ซึ่งสามารถตรวจสอบการเปลี่ยนแปลง ความคิด ความเชื่อหรือคุณค่าเดิม สู่การเข้าถึงคุณค่าใหม่ในสิ่งที่เรียนรู้ได้จากการสะท้อนความคิดอย่างจริงจัง (Critical reflection)

ได้จากหลักฐานทั้งการเขียนบันทึก การเขียนจดหมาย การเล่าเรื่อง (Storytelling) และการทบทวนหลังการปฏิบัติงาน (AAR)

ในกระบวนการทำงานขั้นสุดท้าย คือ การร่วมกันจัดทำกรอบหลักสูตรท้องถิ่น (Local curriculum framework) โดยการระดมความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนที่มีส่วนร่วมในกระบวนการและกิจกรรมการเรียนรู้ในทุกขั้นตอน ทั้งผู้บริหาร โรงเรียน ครู ปรากฏท้องถิ่น นักวิชาการ มาร่วมให้แนวคิด มุมมองที่หลากหลาย ครอบคลุมเรื่องสำคัญที่ผู้เรียนในท้องถิ่นควรเรียนรู้ และมีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาความต้องการของท้องถิ่น อย่างแท้จริง โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ เป้าหมายและจุดเน้นในการพัฒนาผู้เรียนในท้องถิ่น สารการเรียนรู้ท้องถิ่น และการประเมินคุณภาพผู้เรียนระดับท้องถิ่น รวมทั้งมีกระบวนการพัฒนาตั้งแต่การจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร การวิเคราะห์ข้อมูล การดำเนินการจัดทำกรอบหลักสูตร ด้วยกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม การรับฟังความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อคิดเห็นจากฝ่ายต่างๆ มาปรับปรุงกรอบหลักสูตรให้มีความเหมาะสมชัดเจน จนถึงการนำเสนอแก่คณะกรรมการระดับท้องถิ่น เพื่อให้ความเห็นชอบก่อนนำไปใช้ในสถานศึกษา ซึ่งเป็นไปตามแนวทางในการจัดทำกรอบหลักสูตรท้องถิ่น ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) รวมทั้งเนื้อหาและวิธีการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ จัดตามสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียน รวมทั้งมีความสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมในท้องถิ่นนั้นๆ โดยมีเป้าหมายหลัก คือ ต้องการให้ผู้เรียนได้นำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนให้ดีขึ้น (อัญชลี ธรรมะวิสิฏฐ, 2552)

การคาดการณ์สิ่งที่จะตามมาหลังจาก การเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นแล้ว

จากการดำเนินงานวิจัยผู้วิจัยคาดว่าจะส่งผลให้เกิดการสร้างการเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบ เพื่อส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนคนสงขลาเกิดจิตสำนึกในการรักษาคุณค่าและมรดกของบรรพชนคนสงขลาไว้ได้อย่างยั่งยืน โดยเริ่มต้นจากเครือข่ายโรงเรียนที่ร่วมขับเคลื่อนการเรียนรู้ด้วยระบบคุณค่าได้ทำข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) กันไว้ โดยการนำกรอบหลักสูตรท้องถิ่น เยาวชนรักษาริถีนสงขลา: สามหลักผสมเกลียวเป็นหนึ่งเดียวในบ่อทราย ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างสอดคล้องตามบริบทในแต่ละโรงเรียน และขยายผลสู่โรงเรียนอื่นๆ รวมทั้งในการจัดการ

ศึกษานอกระบบ (กศน.) ต่อไปในอนาคตด้วย และในส่วนชุมชน ถนนหนองจิก-นางงาม สามารถเปิดบ้านเป็น “ถนนเรียนรู้คู่วัฒนธรรม” เชื่อมโยงกับนโยบายภาครัฐสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับจังหวัดที่เข้มแข็งต่อไป

การประเมินผลลัพธ์ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

การดำเนินการวิจัยในการสร้างการมีส่วนร่วมสร้างการเรียนรู้นี้มีเป้าหมายร่วมกัน คือ “เตรียมคน” รุ่นใหม่ ให้รักและสืบสานคุณค่ามรดกวัฒนธรรมของสงขลาให้เกิดการส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นได้อย่างยั่งยืนและสมสมัย ดังนั้นการประเมินผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น หลังจากการดำเนินการโครงการ มีดังนี้

1) เกิดภาคีเครือข่ายทั้งนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ สังคมศาสตร์ ปราชญ์ท้องถิ่น ตัวแทนจากชุมชนเก่าห้องถนนหนองจิก-นางงาม ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดและเทศบาล ผู้บริหารและครู กว่า 50 คน มาร่วมสร้างกรอบหลักสูตรท้องถิ่นและชุดการเรียนรู้ตามอัธยาศัย รวมทั้งวิพากษ์และให้ข้อเสนอแนะการนำไปใช้ ด้วยมีความมุ่งหวังที่จะปลูกฝังให้เยาวชนและคนสงขลาเกิดจิตสำนึก ความรัก รับรู้และ

เห็นคุณค่า เคารพนับถือ มีความภาคภูมิใจและจิตสำนึกพลเมืองที่จะดูแลรักษารากฐานมรดกทางวัฒนธรรมของตนไว้ได้อย่างเข้มแข็งให้สมกับการเป็น “มรดกของเรา” ก่อนไปสู่การเป็น “มรดกโลก” ดังภาพที่ 16 และมีเสียงสะท้อนของผู้บริหารและผู้นำศาสนาที่สะท้อนถึงกระบวนการปลูกฝังเยาวชนคนสงขลาว่า

“วิธีการอนุรักษ์แบบหนึ่งที่สถานศึกษาจะช่วยได้ คือ การทำหลักสูตรที่มีสาระ และกิจกรรมแบบพหุวัฒนธรรม โดยเชื่อมโยงกับท้องถิ่นและประวัติศาสตร์ จะเป็นการช่วยรักษาราก และรู้ที่มาของรากว่าพัฒนามาอย่างไร ซึ่งครูต้องออกแบบการเรียนรู้ในเชิงบูรณาการ มีสีสันของวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เพื่อให้เด็กไม่หลงอยู่แต่ในอดีตโดยไม่มองอนาคต”

(อาจารย์บุญเจือ ทองประหว้น ผู้รับใบอนุญาตโรงเรียนศิริวงศ์วิทยา, วันที่ 19 มกราคม 2561)

“สงขลาควรนำร่องการทำหลักสูตรสามหลักผสมเกลียวนี้ให้เป็นวิถีชีวิต ให้เป็นต้นแบบของการเรียนรู้สังคมพหุวัฒนธรรมที่เข้าใจและยอมรับกันจริงๆ ไม่ใช่รับรู้เพียงแต่กรอบนอก เมื่อทำจนบังเกิดผล คุณครูสามารถเข้าใจและอธิบายถึงการกระทำ การแสดงออกที่แตกต่างของแต่ละวัฒนธรรมได้ สงขลาจะมีวิถีศิลปกรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเข้มแข็งยิ่งขึ้น”

(คุณสมศักดิ์ หวันหลิะเป๊ะ โต๊ะอิหม่ามมัสยิดบ้านบน, วันที่ 30 เมษายน 2561)

ภาพที่ 16 การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อเตรียมคนรุ่นใหม่ในการสืบสานคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมให้ยั่งยืน

2) เกิดกรอบหลักสูตรท้องถิ่น เยาวชนรักษ์สงขลา สามหลักผสมเกลียวเป็นหนึ่งเดียวในบ่อทราย ซึ่งประกอบด้วย 5 สารการเรียนรู้ คือ สารที่ 1 ประวัติศาสตร์ ผ่านเรื่องเล่าท้องถิ่นต่างๆ และบุคคลสำคัญ สารที่ 2 วิธีการอยู่ร่วมกันแบบสังคมพหุวัฒนธรรม สารที่ 3 อาหารประจำท้องถิ่นที่มีต้นกำเนิดจากสงขลา สารที่ 4 สถาปัตยกรรมและสถานที่สำคัญในจังหวัดสงขลา สารที่ 5 ระบบการจัดการเมืองอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยว “พิพิธภัณฑน์มีชีวิต” (กลุ่มภาคในพื้นที่เมืองสงขลาและสถาบันอาศรมศิลป์, 2561) โดยจะเริ่มต้นนำไปใช้ใน 10 โรงเรียนที่ร่วมตัวกันเป็นภาคีขับเคลื่อนชุมชนแห่งการเรียนรู้ในการพัฒนาหลักสูตรและสร้างการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนตั้งแต่ปีการศึกษา 2561 เป็นต้นไป

3) เกิดชุดการเรียนรู้ ถนนเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนเก่าห้องถนนหนองจิก-นางงาม (ชุดการเรียนรู้ตามอัธยาศัย) เพื่อให้ชุมชนสามารถสร้างการเรียนรู้ให้แก่เยาวชน นักท่องเที่ยว และบุคคลทั่วไปให้กลับมาเห็นคุณค่าของเมืองเก่าสงขลา (กลุ่มภาคในพื้นที่เมืองสงขลาและสถาบันอาศรมศิลป์, 2561) ซึ่งเชื่อมโยงกับการจัดการศึกษานอกระบบและนโยบายการท่องเที่ยวของจังหวัด ในการส่งเสริมให้เป็นพื้นที่การเรียนรู้และแหล่งสร้างรายได้บนฐานวัฒนธรรมของชุมชน

แนวทางการติดตามและธำรงรักษาพัฒนาการที่เกิดขึ้นให้คงอยู่ต่อไป

1) สร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ใน 10 โรงเรียน ที่เป็นภาคีเครือข่ายขับเคลื่อนและจัดทำกรอบหลักสูตรท้องถิ่นให้เกิดความเข้มแข็ง ด้วยการนำหลักสูตรฯ ไปใช้พัฒนาจิตสำนึกในคุณค่ามรดกวัฒนธรรมของสงขลาแก่เยาวชนระดับ ป.1-6 โดยร่วมกันติดตั้งระบบส่งเสริมสนับสนุนและติดตามประเมินผล ตั้งแต่ปีการศึกษา 2561 เป็นต้นไป ดังภาพที่ 17

2) ผลักดันและส่งเสริมให้โรงเรียนภาคีเครือข่ายเป็นเจ้าภาพหลัก และต้นแบบในการขับเคลื่อนความเข้มแข็งการจัดการเรียนรู้ตามแนวเยาวชนรักษ์สงขลา สามหลักผสมเกลียวเป็นหนึ่งเดียวในบ่อทราย ของเยาวชนที่จะขยายเครือข่ายสู่โรงเรียนต่างๆ ในจังหวัดสงขลาต่อไปในอนาคต

3) ส่งเสริมให้โรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งในกลไกการบริหารจัดการเมืองร่วมกับชุมชน ภาคประชาสังคมและภาครัฐ

ภาพที่ 17 หนังสือกรอบหลักสูตรท้องถิ่น และชุดการเรียนรู้ตามอัธยาศัย และการร่วมลงนามข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) เพื่อนำหลักสูตรไปใช้ในสถานศึกษา เมื่อวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2561

กิตติกรรมประกาศ

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่สถาบันอาศรมศิลป์ ทั้ง 3 สาขาวิชา (สถาปัตยกรรมศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ และ ศิลปศาสตร์ ผู้ประกอบการสังคม) ได้ทำงานวิจัยร่วมกันอย่างเต็มรูปแบบ ขอกราบขอบพระคุณครูอาจารย์ และกัลยาณมิตรทุกท่าน

ทั้งสถาบันอาศรมศิลป์ สกว. ภาคีคนรักสงขลาสมาคม กลุ่มโรงเรียนเบญจมิตรบวชนึง และหน่วยงาน องค์การทั้งภาครัฐ และ ประชาสังคมสงขลาในหลายภาคส่วน ที่ให้ความไว้วางใจ คอยเอื้อ โอกาส สนับสนุนทั้งร่างกายแรงใจ รวมทั้งนำทางสติปัญญา ให้ คณะผู้วิจัยได้ร่วมเรียนรู้และก้าวข้ามอุปสรรคต่างๆ ในการทำงาน ร่วมกัน จนสามารถบรรลุผลเกิดประโยชน์แก่ชุมชนคนสงขลา จาก พลังความคิด พลังความร่วมมือของทุกท่านอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

- กมล สุดประเสริฐ. (2540). *การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *แนวทางในการจัดทำกรอบหลักสูตรท้องถิ่น ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2561, จาก <file:///C:/Users/8.1/Downloads/แนวทางการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น%20สพฐ.pdf>.
- กลุ่มภาคีในพื้นที่เมืองสงขลาและสถาบันอาศรมศิลป์. (2561). *กรอบหลักสูตรท้องถิ่น เยาวชนรักษ์ถิ่นสงขลา สามหลักสูตรผสมเกลียวเป็นหนึ่งเดียว* ในปอຍาย. สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2561, จาก <http://www.arsomsilp.ac.th/book-bo-yang-local-curriculum-framework/>.
- คาเฮน, อติม. (2556). *ถอดบทเรียนเปลี่ยนอนาคต Transformative scenario planning*. แปลโดย สันติ กนกธนาพร, สุเมธ แซ่มประสิทธิ์ และ ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- ประภาภัทร นิยม. (2560). *เอกสารรายงานการอบรมโครงการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนการสอนสำหรับครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน*. *การพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้แบบ Active learning*. วันที่ 11-14 พฤษภาคม 2560. กรุงเทพฯ: สถาบันอาศรมศิลป์.
- ปิยะวัติ บุญ-หลง, กาญจนา แก้วเทพ และ บวร ปัทมสาร. (2559). *งานวิชาการเพื่อสังคม: หลักการและวิธีการ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พนมพร เผ่าเจริญ. (2551). *การพัฒนากระบวนการเครือข่ายการพัฒนาครูด้านการจัดสิ่งแวดล้อมในชั้นเรียนที่ช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้โดยสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง สำหรับโรงเรียนขนาดเล็กในจังหวัดนครสวรรค์*. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, คณะครุศาสตร์.
- วรรณดี สุทธินากร. (2556). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการ การวิจัยเพื่อเสริมภาพและการสร้างสรรค์*. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- วิจารณ์ พานิช. (2555). *วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: ตถตา พับลิเคชั่น จำกัด.
- วิจารณ์ พานิช. (2558). *การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง Transformative learning*. กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด.
- สีลาภรณ์ บัวสาย. (2525). *พลังความรู้และความร่วมมือ: บทเรียนจากการวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.
- สีลาภรณ์ บัวสาย. (2557). *งานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ (Area based collaborative research) กับการสร้างการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่*. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*, 6(3), 123-127.
- สุธีระ ประเสริฐสรรพ. (2556). *กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ แนวทางการพัฒนางานวิจัยเพื่อสังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.
- สุภาณต์ จันทรวาณิช. (2547). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัญชลี ธรรมะวิจิตรกุล. (2552). *การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น*. สืบค้นเมื่อ 26 พฤศจิกายน 2560, จาก https://panchalee.wordpress.com/2009/04/10/local_curriculum/.
- Niyom, P. (2018). *Holistic education in Thai Buddhist schools*. in Miller, J., Nigh, K., Binder, M., Novak, B., & Crowell, S. (Editors), *International Handbook of Holistic Education*. New York: Routledge.